

*Др Вељко Турањанин**
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-9029-0037

МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП У ПРЕВЕНЦИЈИ, ОТКРИВАЊУ, ИСТРАЗИ И ПРОЦЕСУИРАЊУ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ КАО СТАНДАРД ДИРЕКТИВЕ 2024/1203**

САЖЕТАК: Доношењем Директиве (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине кроз кривично право, Европска унија је поставила нови, јединствен и свеобухватан стандард у области еколошког кривичног права. Овај правни инструмент замењује раније директиве 2008/99/ЕЗ и 2009/123/ЕЗ. Једна од кључних новина јесте захтев за мултидисциплинарним приступом у превенцији, откривању, истрази и процесуирању кривичних дела против животне средине. Еколошки криминал има сложену, прекограничну и често транснационалну димензију. Поред правних и кривичнопроцесних инструмената, неопходна је интеграција знања и ресурса различитих дисциплина: права, криминологије, екологије, хемије, биологије, токсикологије, економије и информационих технологија.

Директивом се изричито наглашава обавеза држава чланица да обезбеде довољно стручног особља и финансијских, техничких и технолошких ресурса за борбу против еколошког криминала.

Поред тога, Директива истиче значај координације и сарадње не само унутар једне државе (између различитих ин-

* e-mail: turanjaninveljko@gmail.com, редовни професор.

** Рад је примљен 3. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 2. 12. 2025. године.

ституција), већ и у нивоу Европске уније. Указује се на улогу Евроџаста (Eurojust), Европола, Европског јавног тужилаштва и Европске канцеларије за борбу против превара (OLAF) у обезбеђивању техничке и оперативне подршке. Такав приступ подразумева да се борба против еколошког криминала не може свести искључиво на кривично гоњење, већ захтева интеграцију превентивних мера, административних санкција, цивилноправне одговорности и кривичноправних инструмената у један целовит систем. Мултидисциплинарни приступ обухвата и учешће јавности и невладиних организација. Члан 15. Директиве обезбеђује процесна права за лица и удружења која штите животну средину, чиме се ствара простор за допринос грађана и цивилног сектора у заштити јавног добра. Директивом се потврђује став да савремени еколошки криминал није могуће успешно санкционисати без интеграције знања и сарадње различитих дисциплина и актера. Стандард мултидисциплинарности, представља суштински елемент европског кривичноправног система заштите животне средине и модел који ће, у процесу хармонизације, имати снажан утицај и на земље кандидате за чланство у ЕУ.

Кључне речи: Директива (ЕУ) 2024/1203, еколошки криминал, мултидисциплинарни приступ, кривично право, заштита животне средине, истрага и процесуирање, Европска унија

1. УВОД

Доношењем Директиве (ЕУ) 2024/1203 Европског парламента и Савета о заштити животне средине путем кривичног права (*Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law*),¹ Европска унија је начинила значајан корак у правцу јачања еколошког кривичноправног оквира и унапређења заштите животне средине. Ова директива, усвојена у априлу и ступила на снагу у мају 2024. године, представља прекретницу у развоју европског еколошког кривичног права, не само због проширеног каталога кривичних дела и поопштравања санкција, већ пре свега због увођења мултидисциплинарног приступа као системског стандарда у превенцији, откривању, истрази и процесуирању кривичних дела против животне средине.

¹ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024.

За разлику од претходних директива 2008/99/ЕЗ и 2009/123/ЕЗ, које су се углавном фокусирале на дефинисање инкриминација и уједначавање минималних санкција, нова директива уводи свеобухватни концепт који почива на интеграцији различитих дисциплина и институција. Полазна премиса овог концепта јесте сазнање да се еколошки криминал не може сузбити искључиво применом кривичноправних инструмената, већ захтева повезивање знања и ресурса из више области — права, екологије, хемије, биологије, токсикологије, економије, криминологије и информационих технологија. Таква интеграција омогућава не само делотворније откривање и доказивање, већ и превентивно деловање усмерено ка раном препознавању и спречавању еколошких ризика.

Директива посебно истиче обавезу држава чланица да обезбеде довољно људских, техничких и финансијских ресурса за спровођење овог приступа. Поред јачања институционалних капацитета полиције, тужилаштва и судова, нагласак је на њиховој специјализацији, стручној обуци и континуираној едукацији. У том контексту, формирање мултидисциплинарних тимова који обједињују правнике, форензичаре, инспекторе за животну средину, ИТ стручњаке и научнике различитих профила постаје нужан предуслов за ефикасно сузбијање еколошког криминала.

Поред националног нивоа, Директива наглашава и важност европске и међународне координације. Институције као што су Евројаст (Eurojust), Европол, Европско јавно тужилаштво (EPPO) и Канцеларија за борбу против превара (OLAF) имају централну улогу у обезбеђивању техничке и оперативне подршке државама чланицама, чиме се ствара интегрисани систем сарадње и заједничке одговорности на нивоу Уније.

Додатно, Директива у чл. 15. препознаје значај учешћа цивилног друштва, јавности и невладиних организација, којима се гарантују процесна права у вези са заштитом животне средине. На тај начин, приступ правди постаје инклузивнији, а систем заштите транспарентнији и демократскији.

Суштински, Директива (ЕУ) 2024/1203 не третира еколошки криминалитет као изоловану категорију деликата, већ као системску претњу која захтева интердисциплинарно, превентивно и научно засновано деловање. Увођењем стандарда мултидисциплинарности, ЕУ је поставила нови модел еколошког кривичног права заснован на интеграцији, сарадњи и заједничкој одговорности. Тај модел, осим што унапређује правосудну ефикасност унутар Уније, има потенцијал да обликује реформске процесе и у државама кандидатима за чланство, укључујући и Републику Србију.

2. МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТ КАО СИСТЕМСКИ ПРИНЦИП У ЕКОЛОШКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ ЕУ

Директива (ЕУ) 2024/1203 представља прекретницу у начину на који Европска унија схвата и институционално организује борбу против еколошког криминала. Док је у претходним нормативним инструментима тежиште било на дефинисању инкриминација и санкција, нова директива уводи шири концепт – мултидисциплинарност као системски принцип. Овај приступ произилази из свести да савремени еколошки криминалитет није само правно питање, већ феномен који се налази на пресеку права, науке, технологије и економије.

У преамбули Директиве посебно се наглашава да

„...кривична дела против животне средине имају сложену и често транснационалну димензију која захтева координисано деловање више дисциплина и институција“².

Управо та констатација чини основу за нови нормативни стандард. Еколошка кривична дела, као што су илегално управљање отпадом, испуштање загађујућих супстанци, трговина угроженим врстама или уништавање заштићених станишта, често укључују сложене техничке и научне процесе које традиционални кривичноправни механизми не могу у потпуности обухватити.

Мултидисциплинарни приступ подразумева интеграцију различитих струка и сектора у свим фазама: од превенције, преко откривања и истраге, до процесуирања и извршења санкција. То значи да се у кривични поступак све више укључују стручњаци из области екологије, хемије, биологије, токсикологије, информационих технологија, финансијске форензике и других научних дисциплина. Њихова улога није споредна већ суштинска, јер омогућава доказивање узрочних веза, процену степена штете, као и идентификацију извршилаца у комплексним техничким системима.

Посебно је важно нагласити да овај принцип не остаје на декларативном нивоу. Директива у више својих одредаба, нарочито у члановима који се односе на имплементацију и ресурсе, прописује обавезу држава чланица да обезбеде „довољно обучено особље, финансијске ресурсе и техничку опрему“ за ефикасну примену директиве. То обухвата не само

² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024.*

полицију и тужилаштво, већ и инспекцијске органе, лабораторије, правосудне институте, па чак и универзитете и истраживачке центре као изворе експертског знања.

Практична вредност оваквог приступа огледа се у стварању мреже експертизе унутар које сваки актер – правни, технички или научни – има своју улогу у идентификацији, доказивању и спречавању еколошких деликата. Тиме се гради нови модел еколошке правде, који је у суштини превентиван и колаборативан. Уместо вертикалног односа између државе и починиоца, успоставља се хоризонтална сарадња између институција, струка и цивилног друштва, што омогућава благовремено реаговање и дугорочну заштиту природних ресурса.

Мултидисциплинарност, како је Директива дефинише, није само инструмент већ и вредносни оквир. Она промовише културу заједничке одговорности, у којој заштита животне средине постаје интегрисани део правосудног, управног и научног система сваке државе чланице. На тај начин се постиже ефекат који надилази појединачне кривичне поступке – ствара се институционални оквир у коме се знање, технологија и право прожимају у функцији заштите јавног добра.

3. ИНСТИТУЦИОНАЛНА И СТРУЧНА ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ПРИМЕНУ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОГ ПРИСТУПА

Примена мултидисциплинарног приступа у превенцији и сузбијању еколошког криминала, како је предвиђено Директивом (ЕУ) 2024/1203, захтева постојање одговарајуће институционалне и стручне инфраструктуре. Овај приступ није могуће спровести у пракси без добро координисане сарадње различитих органа, институција и стручних тела која делују на националном и наднационалном нивоу.

У првом реду, директива наглашава улогу полиције и истражних органа као примарних актера у откривању и документовању еколошких кривичних дела. Међутим, за разлику од класичних облика криминалитета, еколошки криминал се често не може утврдити традиционалним методама. Полицијски службеници морају поседовати специфична знања из области екологије, хемије, биологије, геологије и токсикологије, како би разумели структуру и последице штетних радњи. Директива зато предвиђа обавезу држава чланица да успоставе специјализоване полицијске јединице или тимове, који ће бити обучени и технички опремљени за откривање и спречавање еколошког криминала.

Следећи ниво чини јавно тужилаштво, које има централну улогу у процесуирању ових дела. Директива посебно инсистира на томе да тужиоци морају имати приступ стручним консултантима и експертима из природних и техничких наука. Само тако је могуће квалитетно проценити да ли постоји узрочно-последична веза између радње и настале штете, као и који су објективни параметри угрожавања животне средине. Модел који се све више примењује у пракси појединих држава чланица јесте оснивање „еко-тужилаштва“ – специјализованих одељења у оквиру јавних тужилаштва која се искључиво баве еколошким кривичним делима.

Не мање значајна је и улога инспекцијских органа, који представљају спону између управног и кривичног система. Еколошки инспектори често први долазе до информација о противправним радњама, те њихова ефикасна сарадња са тужилаштвом и полицијом представља предуслов за благовремено покретање поступка. Директива наглашава потребу за формалним успостављањем канала комуникације и размене података између инспекција, јавних тужилаштва и судова, како би се избегли пропусти који су у прошлости често доводили до некажњивости.

Посебну димензију овом систему даје форензичка и лабораторијска подршка. Испитивање узорака земљишта, воде, ваздуха, биљака или животиња захтева примену најсавременијих метода и технологија. У том контексту, директива подстиче државе чланице да развијају националне и регионалне центре за еколошку форензику, који би пружали независну и поуздану експертску подршку органима гоњења и судовима. Ови центри имају задатак не само да анализирају доказе, већ и да учествују у превентивним активностима и проценама ризика.

Директива такође указује на неопходност примене информационих и комуникационих технологија (ИКТ) у откривању и праћењу еколошког криминала. Савремени системи надзора, сателитско праћење, географски информациони системи (GIS), као и анализа великих података (big data analytics), све више постају део арсенала којим државе могу уочити обрасце незаконитог понашања и идентификовати сумњиве активности. Развој ових технологија омогућава рано упозоравање и брже реаговање, што је од кључне важности у случајевима када еколошка штета може имати неповратне последице.

Институционални оквир који директива поставља подразумева не само вертикалну хијерархију деловања (од локалног нивоа ка европском), већ и хоризонталну сарадњу између различитих сектора и дисциплина. Државе чланице обавезују се да развијају механизме координације и размене података између правосудних органа, инспекција, лабораторија,

научних института и невладиних организација. На тај начин се формира „екосистем институционалне сарадње“ у коме сваки актер доприноси свеобухватном циљу – ефикасној заштити животне средине и превенцији криминала.

Тако конципиран систем представља један од највиших стандарда које је Европска унија до сада установила у области еколошког кривичног права. Он подразумева да државе чланице морају напустити фрагментирани приступ и изградити интегрисане структуре које повезују право, науку и технологију у заједничку мрежу заштите. Управо то представља суштину мултидисциплинарности у пракси — функционално јединство институција и стручњака различитих профила у заједничком циљу очувања животне средине.

4. ЕВРОПСКИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР И ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА

Једна од суштинских новина коју доноси Директива (ЕУ) 2024/1203 јесте јачање европске димензије у борби против еколошког криминала. Док су ранији инструменти Европске уније у овој области претежно били усмерени на националне прописе и санкције, нова директива у потпуности препознаје транснационални карактер еколошких кривичних дела. Незаконито управљање отпадом, трговина опасним супстанцама или угроженим врстама, као и загађење међународних водотокова, не познају државне границе. Стога је ефикасна заштита животне средине незамислива без прекограничне сарадње и без активне улоге европских институција које имају мандат да координирају, подрже и уједначе поступање држава чланица.

4.1. Улога Евроцаста у координацији и правосудној сарадњи

Основни задатак Евроцаста огледа се у подупирању и јачању сарадње међу националним органима надлежним за истрагу и кривично гоњење у вези са тешким кривичним делима за која је надлежан Евроцаст,³ када та кривична дела погађају две или више држава чланица или захтевају заједничко кривично гоњење, на основу радњи које су спровели

³ Schinina, M. (2020). What balance between Eurojust and Europol from a parliamentary angle?. *New Journal of European Criminal Law*, 11(2).

и информација које су прибавили органи држава чланица, Европол, ЕЈТ и ОЛАФ. Приликом спровођења својих задатака Евроцаст узима у обзир све захтеве надлежног органа државе чланице, све информације које достављају органи, институције, канцеларије и агенције ЕУ, те олакшава извршавање захтева за правосудну сарадњу и одлука о правосудној сарадњи, између осталих захтева и одлука који се темеље на инструментима којима се спроводи начело узајамног признавања. Евроцаст обавља своје задатке на захтев надлежних органа држава чланица, на властиту иницијативу или на захтев ЕЈТ-а у оквиру граница надлежности ЕЈТ-а.⁴

У том контексту, Директива изричито упућује на значај Евроцаста као кључне институције за координацију правосудне сарадње у кривичним стварима. Евроцаст делује као оперативни чвор који омогућава брзу комуникацију и размену информација између националних тужилаштва и судова, посебно у случајевима који захтевају истовремене истраге у више држава чланица. У складу са Директивом, Евроцаст може помоћи у формирању заједничких истражних тимова (*Joint Investigation Teams – JITs*), у којима сарађују тужиоци, полицијски службеници, инспектори и форензичари из различитих држава. Овај механизам омогућава синхронизовано прикупљање доказа, избегавање сукоба надлежности и убрзано покретање кривичних поступака.

4.2. Европол као извор обавештајне и техничке подршке

Европол је основан Одлуком 2009/371/ЈНА (*Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*)⁵ као орган Европске уније ради подупирања и јачања деловања надлежних органа држава чланица и њихове заједничке сарадње у спречавању и сузбијању организованог криминалитета, тероризма и других облика тешких кривичних дела, која утичу на две или више држава чланица. Чл. 88. Уговора

⁴ Weyembergh, A., Theodorakakou, G. (2023). The role of Europol and Eurojust in countering the threat of FTFs: An evolving mandate. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2).

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA*, PE/37/2018/REV/1 OJ L 295, 21 November 2018. Чл. 2.

⁵ European Union: Council of the European Union, *Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*, OJ L 121, 15 May 2009.

о функционисању Европске уније (УФЕУ) (Treaty on the Functioning of the European Union)⁶ предвиђа се да Европол буде уређен уредбом, усвојеном у складу с редовним законодавним поступком, што се и десило 2016. године. Наиме, 11. маја 2016. године је донета Уредба (ЕУ) 2016/794 о Агенцији Европске уније за сарадњу органа за вршење законодавства (Европол), те о замени и стављању ван снаге одлука 2009/371/ЈНА, 2009/934/ЈНА, 2009/935/ЈНА, 2009/936/ЈНА и 2009/968/ЈНА.⁷

У Преамбули је наглашено да велике криминалне и терористичке мреже представљају велику опасност за унутрашњу сигурност ЕУ и за сигурност и egzистенцију грађана, при чему доступне процене опасности показују да се криминалне групе у својим активностима све више баве различитим кривичним делима и преко граница једне земље. Национални органи за извршавање законодавства стога треба да ближе сарађују са својим партнерима у другим државама чланицама, те је самим тим потребно опремити Европол за бољу подршку државама чланицама у спречавању криминалитета, анализи и истрагама широм ЕУ. Такође, с обзиром на чињеницу да се тешка кривична дела често врше ван унутрашњих граница, Европол би требало да подупире и јача активности држава чланица и њихову међусобну сарадњу у спречавању и сузбијању тешких дела која утичу на две или више држава чланица. Будући да је тероризам једна од најзначајнијих опасности за сигурност ЕУ, Европол би требало да помаже државама чланицама у суочавању с најчешћим изазовима у том погледу.⁸ Потом, Европол би требало да подржава и јача активности и сарадњу у суочавању с оним облицима криминалитета који утичу на интересе Уније.⁹ Организовани криминалитет, као један од облика криминалитета у надлежности Европола, и даље остаје у оквиру главних циљева овог органа, с обзиром на то да је због његовог опсега, важности и последица потребан заједнички приступ држава чланица,

⁶ Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, 2008/C 115/01, European Union (EU), 13 December 2007.

⁷ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA*, OJ L 135, 24 May 2016.

⁸ Tas, S. (2023). The dangerous increasing support of Europol in national criminal investigations: An additional layer of complexity. *New Journal of European Criminal Law*, 14(4).

⁹ Weyembergh, A., Armada, I., Brière, C. (2015). Competition or Cooperation?. State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 6(2), 258–287.

али Европол такође треба да пружа подршку у спречавању и сузбијању повезаних кривичних дела извршених с циљем прибављања средстава за извршење дела која су у надлежности Европола или олакшавања, извршења или осигуравања некажњивости њиховог извршења.¹⁰ Важно је напоменути и да је Европол основан Уредбом заменио Европол основан Одлуком 2009/371/ЈНА.¹¹

Самим тим, други кључни актер у европској архитектури безбедности животне средине јесте Европол, који у оквиру својих задатака пружа обавештајну, аналитичку и техничку подршку државама чланицама. Еколошки криминал је, по својој природи, високо профитабилан и често повезан са другим облицима организованог криминалитета – као што су прање новца, корупција или трговина људима. Управо зато Европол развија специјализоване аналитичке центре (Analysis Projects) посвећене праћењу и анализи еколошких кривичних активности, укључујући и коришћење нових технологија за откривање незаконитих активности у реалном времену.

4.3. Европско јавно тужилаштво (EPPO) – нова димензија процесуирања

ЕЈТ је основан као орган Европске уније са правном способношћу, при чему сарађује са Евроџастом и ослања се на његову помоћ.¹² ЕЈТ је одговоран за истрагу, кривично гоњење и подизање оптужница против учинилаца и учесника кривичних дела која утичу на финансијске интересе Уније која су предвиђена у Директиви (ЕУ) 2017/1371.¹³ У том

¹⁰ Strategic Seminar: “Eurojust and the Lisbon Treaty: Towards More Effective Action”. Bruges, 20–22 September 2010 Report. (2011). *New Journal of European Criminal Law*, 2(1).

Т. 4. 5. Преамбуле Уредбе 2016/794.

¹¹ Бановић, Б., Бејатовић, С., Турањанин, В. (2020). Међународно кривично право. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 603. Уредба 2016/794, чл. 1.

¹² Weyembergh, A. (2011). The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2(1).

European Union: Council of the European Union, *Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO')*, OJ L 283, 31 October 2017. Чл. 3.

¹³ European Union: the European Parliament and the Council of the European Union, *Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law*, OJ L 198, 28 July 2017.

смислу ЕЈТ спроводи истраге и предузима радње кривичног гоњења, те обавља функцију тужиоца пред надлежним судовима држава чланица до правноснажног окончања предмета.¹⁴

ЕЈТ има обавезу поштовања начела владавине права и пропорционалности у свим својим активностима, спроводи истраге на непристрасан начин и прикупља све релевантне доказе, без обзира на то да ли су оптужујући или ослобађајући. Такође, истраге покреће и спроводи без непотребног одлагања. Надлежни национални органи активно помажу и подржавају истраге и кривично гоњење које спроводи ЕЈТ, при чему се сва деловања, политике или поступци воде начелом лојалне сарадње.¹⁵

Посебно место у Директиви заузима Европско јавно тужилаштво (ЕРРО), које представља најновији облик наднационалног тужилачког органа унутар ЕУ.¹⁶ Иако је његов примарни мандат усмерен на заштиту финансијских интереса Европске уније, Директива 2024/1203 препознаје могућност укључивања ЕРРО-а у поступке који се тичу еколошких деликата када они имају финансијску димензију – на пример, злоупотребу европских фондова намењених за заштиту животне средине или пројекте обновљивих извора енергије. На овај начин, Европско јавно тужилаштво постаје важан инструмент у спречавању системске корупције и финансијских злоупотреба које имају еколошке последице.

4.4. Улога ОЛАФ-а у превенцији и административним истрагама

Европска канцеларија за борбу против превара (ОЛАФ) је основана с циљем јачања борбе против преваре, корупције и свих других незаконитих активности којима се штети финансијским интересима Европске уније и Европске заједнице за атомску енергију, Уредбом (ЕУ; ЕУРАТОМ) бр. 883/2013, од 11. септембра 2013. године о истрагама које спроводи Европска канцеларија за борбу против превара (ОЛАФ) и стављању ван снаге Уредбе (ЕЗ) бр. 1073/1999 и Уредбе (Еуратом) бр. 1074/1999.¹⁷ ОЛАФ врши овлашћења додељена Комисији о проверама и

¹⁴ Уредба 2017/1939, чл. 4.

¹⁵ Уредба 2017/1939, чл. 5.

¹⁶ V.: De Hert, P., Papakonstantinou, V. (2019). Data Protection and the EPPO. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1).

¹⁷ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/1999 of the European Parliament and of*

инспекцијама на лицу места у државама чланицама и, у складу са важећим споразумима о сарадњи и међусобној помоћи, у трећим земљама и просторијама међународних организација. Како би се установило да ли је дошло до преваре, корупције или било које друге незаконите активности којом се штети финансијским интересима Уније у вези са споразумом или одлуком о бесповратним средствима или уговором о финансирању средствима Уније, ОЛАФ може да обавља провере и инспекције на лицу места. Током провера и инспекција на лицу места особље ОЛАФ-а поступа у складу са важећим законодавством Уније, правилима и праксама државе чланице о којој је реч и процесним гаранцијама прописаних Уредбом. На захтев ОЛАФ-а надлежни орган државе чланице пружа особљу ОЛАФ-а потребну помоћ за ефикасно обављање његових задатака. Ако је у складу с националним прописима за такву помоћ потребно одобрење судског органа, подноси се захтев за таквим одобрењем.¹⁸

Током екстерне истраге ОЛАФ може имати приступ свим релевантним информацијама, укључујући информације у базама података институција, органа, канцеларија и агенција, које су повезане с предметом који се истражује како би се по потреби установило да ли је дошло до преваре, корупције или било које друге незаконите активности којом се штети финансијским интересима Уније.¹⁹ Ако пре доношења одлуке о покретању истраге ОЛАФ добије информацију која указује на то да је дошло до преваре, корупције или било које друге незаконите активности којом се штети финансијским интересима Уније, о томе може да обавести надлежне органе државе чланице о којој је реч и по потреби надлежну службу Комисије. Надлежни органи држава чланица о којима је реч на захтев обавештавају ОЛАФ о предузетим мерама и њиховим резултатима.²⁰

Поред тога, Европска канцеларија за борбу против превара (OLAF) има превентивну и истражну улогу у административним поступцима који претходе или прате кривичне истраге. OLAF може откривати неправилности у коришћењу средстава Европске уније за еколошке пројекте, што је посебно значајно у контексту све већих улагања у зелену транзицију. Сарадња OLAF-а са Евроцастом и ЕРРО-ом обезбеђује вертикалну интеграцију – од административног надзора, преко тужилачке анализе, до кривичног процесуирања.

the Council and Council Regulation (Euratom) No 1074/1999, OJ L 248, 18 September 2013.

¹⁸ Уредба 883/2013, чл. 3, ст. 1–4.

¹⁹ Weyembergh, A., Brière, C. (2017). The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor's Office. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1).

²⁰ Уредба 883/2013, чл. 3, ст. 5–7.

4.5. Прекогранична сарадња као услов делотворности

Директива инсистира на томе да све државе чланице морају обезбедити ефикасне механизме прекограничне сарадње, засноване на узајамном поверењу и принципу узајамног признавања.²¹ То подразумева убрзану размену информација, хармонизоване поступке у погледу прикупљања доказа и заједничке стандарде заштите података.²² У том контексту, посебна пажња се поклања развоју интероперабилних ИТ система који омогућавају комуникацију у реалном времену између надлежних органа различитих држава.

На овај начин Европска унија ствара интегрисани систем борбе против еколошког криминала, у коме национални и наднационални нивои више не делују изоловано, већ као делови јединственог правосудног простора. Оваква архитектура не само да повећава делотворност истрага и процеса, већ симболизује и нову етапу у изградњи „европског еколошког правосуђа“ – система у којем заштита животне средине постаје заједничка, а не искључиво национална вредност.

5. САРАДЊА СА НАУЧНОМ ЗАЈЕДНИЦОМ И ЦИВИЛНИМ ДРУШТВОМ КАО ДЕО СТАНДАРДА МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТИ

Једна од најиновативнијих и најпрогресивнијих одредаба Директиве (ЕУ) 2024/1203 јесте експлицитно препознавање улоге научне заједнице и цивилног друштва у борби против еколошког криминала. На тај начин, Европска унија први пут у оквиру кривичноправног инструмента у потпуности интегрише јавни, научни и невладин сектор у институционални систем заштите животне средине. Овај концепт представља логичан наставак ширег европског тренда у којем се заштита животне средине више не посматра као искључива одговорност државе, већ као заједничка обавеза целокупног друштва.

²¹ Höhn, C. (2023). Strengthening cooperation with external partners: Looking for a common response to the phenomenon of foreign terrorist fighters. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2); Ligeti, K., Marletta, A. (2016). EU Criminal Justice Actors: Accountability and Judicial Review Vis-À-Vis the EU Citizen. *New Journal of European Criminal Law*, 7(2).

²² Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of 'judicial cooperation in criminal matters'. *New Journal of European Criminal Law*, 16(4).

Директива истиче да је борба против еколошког криминала неизводљива без снажне научне подршке. Еколошка кривична дела су, по својој природи, често технички сложена и доказно захтевна: утврђивање узрочности, мерење загађења, идентификација опасних материја, или процена штете по екосистем захтевају високоспецијализовано знање и савремене методе истраживања. Због тога Директива подстиче државе чланице да успоставе институционализовану сарадњу са универзитетима, истраживачким центрима и акредитованим лабораторијама, како би обезбедиле поуздану експертску подршку у свим фазама поступка – од истраге до вештачења у суду.

Поред тога, сарадња са научном заједницом има и превентивну димензију. Универзитети и научни институти могу допринети креирању политика јавног здравља, развоју нових технологија за откривање и мониторинг загађења, као и обуци службених лица у примени еколошких стандарда. На овај начин наука постаје не само инструмент доказивања већ и активни партнер у превенцији криминала, што представља суштински аспект мултидисциплинарности.

Једна од најзначајнијих новина Директиве садржана је у чл. 15, који гарантује процесна права грађанима и удружењима која се баве заштитом животне средине. Ова одредба је одраз еволуције европског еколошког права у смеру демократизације и транспарентности. Грађани и невладине организације (НВО) више нису пасивни посматрачи, већ активни актери који могу учествовати у поступцима, подносити представке, иницирати истраге и тражити правну заштиту у име јавног интереса.

У пракси, ово значи да се цивилни сектор препознаје као „сензор друштва“ који први уочава еколошке проблеме и алармира институције. Многи случајеви еколошког криминала у Европи, као што су илегално одлагање опасног отпада или уништавање заштићених станишта, првобитно су откривени захваљујући активизму локалних заједница или невладиних организација. Директива, стога, не само да подстиче сарадњу државних органа и цивилног сектора, већ захтева да се процедуре за учешће јавности формално успоставе и институционализују.

Комбинација експертског знања и јавног надзора представља суштину новог европског стандарда. Научна заједница обезбеђује доказе и техничку прецизност, док цивилно друштво обезбеђује друштвени надзор, транспарентност и етичку димензију. Ова синергија не само да јача легитимитет државних мера, већ и повећава поверење грађана у институције. Директива полази од става да ефикасна борба против еколошког криминала захтева поверење јавности, а оно се може изградити једино кроз отворене, транспарентне и инклузивне механизме.

У том контексту, Директива препознаје и улогу медија, академских форума и јавних кампања као инструмената превенције. Обавештен и образован грађанин мање је подложен манипулацијама и више је спреман да препозна и пријави еколошке неправилности. Због тога се сарадња са невладиним организацијама и научним институцијама не посматра као додатна опција, већ као структурални услов ефикасног система.

Иако се Директива формално односи на државе чланице, њен нормативни утицај шири се и на државе кандидате, укључујући Србију. У процесу хармонизације националног законодавства са правом ЕУ, биће неопходно не само ускладити материјалне норме, већ и развијати институционалне механизме сарадње са академским и цивилним сектором. Управо овај елемент – мултидисциплинарна укљученост – представља квалитативни скок који ће условити даље реформе у области еколошког права и управљања животном средином.

6. ИНТЕРОПЕРАБИЛНОСТ, ОБРАЗОВАЊЕ И ИЗГРАДЊА КАПАЦИТЕТА КАО ПРЕДУСЛОВИ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОГ ДЕЛОВАЊА

Ефикасна примена мултидисциплинарног приступа, као што је прописано Директивом (ЕУ) 2024/1203, није могућа без три кључна предуслова: интероперабилности институција, континуираног образовања и обуке стручњака и изградње институционалних и технолошких капацитета. Ови елементи представљају темељ функционалног система који омогућава сарадњу различитих дисциплина и актера у борби против еколошког криминала.

Појам интероперабилности у контексту Директиве означава могућност непрекидне и сигурне размене података између институција које учествују у превенцији, откривању, истрази и процесуирању еколошких кривичних дела. Ово обухвата повезивање националних полицијских, тужилачких и судских база са европским информационим системима (нпр. SIS, Europol Information System, Eurojust Case Management System), као и развој националних платформи за еколошке податке. Циљ је стварање интегрисаног дигиталног екосистема у коме ће органи моћи у реалном времену да приступају релевантним информацијама, резултатима инспекција, форензичким извештајима и научним анализама.

Директива подстиче државе чланице да развијају интероперабилне ИТ системе засноване на заједничким стандардима, који омогућавају

заштиту података, брз проток информација и лаку комуникацију између националних и европских институција. Такви системи су нарочито важни у ситуацијама када постоји ризик од уништавања доказа, када је потребна хитна реакција у случају индустријских хаварија или када је еколошка штета прекогранична по свом карактеру.

Директива 2024/1203 посебно наглашава потребу за специјализованом едукацијом и обуком свих актера који учествују у борби против еколошког криминала. Ово се односи на полицијске службенике, тужиоце, судије, инспекторе, али и на стручњаке из научних дисциплина који пружају експертску подршку. Директива препоручује државама чланицама да успоставе програме мултидисциплинарне обуке, који би обухватили комбинацију правног, техничког и етичког знања.

Циљ ових програма није само подизање нивоа компетенција, већ и развијање заједничке професионалне културе међу различитим струкама. Правници морају разумети основне принципе екологије и токсикологије, док научници треба да буду упознати са процесним правилима и доказним стандардима у кривичном поступку. Оваква узајамна едукација ствара основу за боље разумевање и ефикаснију сарадњу, што је суштина мултидисциплинарности у пракси.

Изградња капацитета представља најконкретнији аспект примене мултидисциплинарног приступа. Директива наглашава обавезу држава чланица да обезбеде довољно финансијских и техничких ресурса за институције које се баве еколошким криминалом. То подразумева модернизацију лабораторија, набавку опреме за мониторинг загађења, развој софтвера за анализу података и унапређење техничке инфраструктуре инспекцијских служби.

Поред тога, изградња капацитета обухвата и развој специјализованих институција, као што су центри за еколошку форензику, националне школе за обуку истражитеља и тужилаца у области еколошког криминала, као и јединице за анализу ризика које комбинују податке из више извора. На овај начин се гради структурална одрживост система, која гарантује да мултидисциплинарни приступ није само формално проглашан, већ је и реално применљив у пракси.

Посебну димензију изградње капацитета чини образовање јавности. Директива препознаје значај подизања еколошке свести грађана и развоја културе законитости. Едукација у школама, медијске кампање, јавне трибине и сарадња са невладиним организацијама доприносе стварању друштвене климе у којој еколошки криминал више није „невидљив“ или „толерисан“. Само друштво које разуме узроке и последице загађења може пружити подршку институцијама у његовом сузбијању.

7. ЗАКЉУЧАК

Директива (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине путем кривичног права представља један од најзначајнијих корака у развоју европског еколошког криминалног система. Њен највећи квалитет није само у проширивању каталога кривичних дела или у пооштравању санкција, већ у успостављању мултидисциплинарног стандарда као кључног принципа у превенцији, откривању, истрази и процесуирању еколошких деликата. На тај начин, Европска унија је признала да еколошки криминал захтева интегрисано деловање правних, научних, техничких и управних структура.

Директива поставља амбициозне али реалне захтеве: изградњу институционалних капацитета, специјализовану обуку, интероперабилност система, као и формализовану сарадњу између државних органа, научних институција и цивилног друштва. Такав модел се више не заснива на класичном вертикалном односу између државе и починиоца, већ на хоризонталној мрежи сарадње у којој сваки актер има одговорност и допринос.

У том смислу, мултидисциплинарност није само методолошки приступ, већ нови парадигматски оквир европског еколошког кривичног права. Она симболизује прелаз са репресивног ка превентивном и кооперативном моделу, у којем право постаје интегрални део ширег система управљања животном средином. За државе кандидате, попут Србије, овај стандард представља изазов, али и прилику – прилику за изградњу савремене, одговорне и науком поткрепљене правосудне праксе у служби заштите јавног добра и будућих генерација.

ЛИТЕРАТУРА

- Бановић, Б., Бејатовић, С., Турањанин, В. (2020). *Међународно кривично право*. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.
- De Hert, P., Papakonstantinou, V. (2019). Data Protection and the EPPO. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1), 34–43.
- Höhn, C. (2023). Strengthening cooperation with external partners: Looking for a common response to the phenomenon of foreign terrorist fighters. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2), 231–246.
- Ligeti, K., Marletta, A. (2016). EU Criminal Justice Actors: Accountability and Judicial Review Vis-À-Vis the EU Citizen. *New Journal of European Criminal Law*, 7(2), 175–189.
- Schinina, M. (2020). What balance between Eurojust and Europol from a parliamentary angle?. *New Journal of European Criminal Law*, 11(2), 123–134.
- Strategic Seminar: “Eurojust and the Lisbon Treaty: Towards More Effective Action” Bruges, 20–22 September 2010 Report. (2011). *New Journal of European Criminal Law*, 2(1), 100–119.
- Tas, S. (2023). The dangerous increasing support of Europol in national criminal investigations: An additional layer of complexity. *New Journal of European Criminal Law*, 14(4), 534–551.
- Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of ‘judicial cooperation in criminal matters’. *New Journal of European Criminal Law*, 16(4).
- Weyembergh, A., Theodorakakou, G. (2023). The role of Europol and Eurojust in countering the threat of FTFs: An evolving mandate. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2), 157–182.
- Weyembergh, A., Armada, I., Brière, C. (2015). Competition or Cooperation?. State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 6(2), 258–287.
- Weyembergh, A. (2011). The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2(1), 75–99.
- Weyembergh, A., Brière, C. (2017). The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor’s Office. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1), 62–82.

Правни извори

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- European Union: Council of the European Union, *Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*, OJ L 121, 15 May 2009.

- Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, 2008/C 115/01, European Union (EU), 13 December 2007.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA*, OJ L 135, 24 May 2016.
- European Union: Council of the European Union, *Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO')*, OJ L 283, 31 October 2017.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law*, OJ L 198, 28 July 2017.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA, PE/37/2018/REV/1* OJ L 295, 21 November 2018.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/1999 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (Euratom) No 1074/1999*, OJ L 248, 18 September 2013.